

Fokas, Nikos

**Για τα εξήντα χρόνια του Κωνσταντίνου Τσίβου : Ένας μονοπρόσωπος
θεσμός**

Neograeca Bohemica. 2023, vol. 23, iss. [1], pp. [11]-14

ISSN 1803-6414 (print); ISSN 2694-913x (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/NGB2023-23-1>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79628>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20240228

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Για τα εξήντα χρόνια του Κωνσταντίνου Τσίβου: Ένας μονοπρόσωπος θεσμός

Νίκος Φωκάς

Neograeca Bohemica | 23 | 2023 | 11-14 | <https://doi.org/10.5817/NGB2023-23-1>

Σε μεγάλη ηλικία σπάνια αποκτάς έμπιστο φίλο. Αλλά αυτό ακριβώς μου συνέβη πριν από περίπου δέκα χρόνια, στις 13 Δεκεμβρίου του 2011 όταν γνωρίστηκα με τον Κωνσταντίνο Τσίβο.

Μετά από πρόσκληση ενός άλλου παλιού φίλου, του πολιτικού επιστήμονα Ηλία Νικολακόπουλου, συμμετείχα σε ένα συνέδριο στην Αθήνα που διοργάνωσε το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία με τίτλο «Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Ανατολική Ευρώπη». Στο συνέδριο είχα τη δυνατότητα να παρακολουθήσω ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών των πολιτικών προσφύγων, τον τύπο των πολιτικών προσφύγων στις χώρες υποδοχής και τη σχέση του ελληνικού κράτους με τους πολιτικούς πρόσφυγες. Άκουσα με μεγάλο ενδιαφέρον τις μελέτες περίπτωσης για τη Βουλγαρία, την Τσεχοσλοβακία, την Πολωνία και την Τασκένδη μιας και εγώ ετοιμαζόμουν για κάτι παρόμοιο για την περίπτωση της Ουγγαρίας.

Παρακολούθησα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τη διάλεξη του Κωνσταντίνου Τσίβου για την Τσεχοσλοβακία, καθώς η ανακοίνωσή του προηγούνταν της δικής μου. Η ολοκληρωμένη, εμπειριστατωμένη και αντικειμενική ανάλυση κάλυψε σχεδόν κάθε σημαντική πτυχή της ζωής των πολιτικών προσφύγων από την άφιξη και εγκατάσταση των πολιτικών προσφύγων, την ένταξη των Ελληνόπουλων στο σχολικό σύστημα της Τσεχοσλοβακίας, μέχρι τον επαναπατρισμό τους. Η ανάλυση στηρίχθηκε σε πλούσιο αρχειακό υλικό, το οποίο χειρίστηκε με μεγάλη επαγγελματική εμπιστοσύνη. Η παρουσίαση εμπλουτίστηκε με συναρπαστικούς χάρτες που απεικόνιζαν τις κυριότερες κοινότητες των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων στην Τσεχία. Η ανακοίνωση του Κώστα με επηρέασε τόσο πολύ που όταν ο συντονιστής Ηλίας Νικολακόπουλος με σύστησε ως ιστορικό και φίλο του, ένιωθα την ανάγκη να αποστασιοποιηθώ από τον χαρακτηρισμό του ιστορικού. Μάλιστα, αμέσως μετά την

ανακοίνωσή μου, ο Νικολακόπουλος παρατήρησε με μια δόση ειρωνείας πως βιάστηκα να τον διαψεύσω.

Φυσικά δεν είχα πρόθεση να προσβάλω τον φίλο μου τον Ηλία, το μόνο πράγμα που λειτουργούσε μέσα μου ήταν η αίσθηση ότι η δική μου παρουσίαση – βασισμένη σε βιογραφικές μαρτυρίες και οικογενειακά φωτογραφικά αρχεία – δεν μπορεί να καταταγεί στην ίδια κατηγορία με την ανακοίνωση του Κώστα, του ιστορικού. Μόνο πολλά χρόνια αργότερα έμαθα ότι σπούδασε δημοσιογραφία και όχι ιστορία. Φυσικά χρωστούσε πολλά στον πνευματικό του πατέρα, στον Pavel Hradečný ο οποίος υπήρξε ο πρώτος που μελέτησε τα αρχεία των Ελλήνων προσφύγων στην Τσεχοσλοβακία. Κατά τη διάρκεια των μεταγενέστερων συζητήσεών μας κατάλαβα όμως ότι η σχολαστικότητα, η αντικειμενικότητα, η ευαισθησία του για τα κοινά και η επιθυμία του για κατανόηση, που εγώ τα είχα αποδώσει αρχικά στις επαγγελματικές ιδιότητες ενός ιστορικού, σε μεγάλο βαθμό οφείλονταν σε μια ήπιων τόνων, ευαίσθητη προσωπικότητα.

Υποθέτω ότι χάρη σε αυτόν μπόρεσα να συμμετάσχω στη συγκριτική έρευνα «ΘΑΛΗΣ – Η Ελλάδα από τον Β' Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Διεθνείς σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις» με επιστημονικό υπεύθυνο τον Νίκο Μαραντζίδα. Η έρευνα αυτή αποτελούσε την πρώτη απόπειρα συνθετικής αποτίμησης των διεθνών σχέσεων στην ελληνική πολιτική μετά από το άνοιγμα σημαντικών αρχείων στην Ανατολική Ευρώπη. Τελικά χάρη στον Κώστα ανέπτυξα πολυδιάστατη επαγγελματική συνεργασία καθώς επίσης ποικίλες σχέσεις φιλίας και αμοιβαίου σεβασμού με πολλά μέλη της ερευνητικής ομάδας, οι οποίες συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

Τελικά, ανάμεσά μας διαμορφώθηκε μια βαθιά φιλία, καθώς και μια αποδοτική επαγγελματική συνεργασία βασισμένη στην αλληλοεκτίμηση. Παρότι είχαμε εκκινήσει από πολύ διαφορετικές επιστημονικές αφετηρίες, τελικά αρχίσαμε να διαγράφουμε κοινές διαδρομές. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι στα πλαίσια του «ΘΑΛΗΣ» και οι δύο αναλύσαμε την εικόνα του ελληνικού Εμφυλίου στον τσεχοσλοβακικό και ουγγρικό Τύπο. Το θέμα είναι παρόμοιο, άλλα η προσέγγιση δεν θα μπορούσε να είναι πιο διαφορετική.

Ο σκοπός της δικής μου μελέτης – ευθυγραμμισμένης με τα πρότυπα των μαθηματικών σπουδών μου – ήταν η ποσοτική διερεύνηση της γλωσσικής δομής των άρθρων που δημοσιεύτηκαν στον ουγγρικό Τύπο σχετικά με τον ελληνικό Εμφύλιο μεταξύ 1946 και 1949. Σε αντίθεση, στο άρθρο του Κωνσταντίνου Τσίβου εξετάζονταν με χρονολογική σειρά οι πηγές και ο τρόπος παρουσίασης των γεγονότων του Εμφυλίου, όπως οι βουλευτικές εκλογές του 1946, το δημοψήφισμα για το πολιτειακό, το κλίμα τρομοκρατίας, η εμφάνιση του ΔΣΕ, οι ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις, τα έκτακτα στρατοδικεία, οι άφιξη των προσφύγων καθώς επίσης το θέμα των προσφυγόπουλων και η τελευταία φάση του Εμφυλίου.

Αυτό όμως που μου έκανε μεγάλη εντύπωση ήταν η δεδηλωμένη θέση του συγγραφέα ότι τα «εμβόλιμα σχόλια αποσκοπούν στον καλύτερο προσανατολισμό του αναγνώστη και δεν σχολιάζουν το περιεχόμενο των δημοσιευμάτων». Εδώ, ο ερευνητής επιδεικνύει σκόπιμα μια σπάνια και αξιοσημείωτη αυτοσυγκράτηση. Σε πολύπλοκες ιστορικές διαδικασίες που επιτρέπουν πολλαπλές προσεγγίσεις και ερμηνείες δεν θέλει να επιβάλει τη δική του γνώμη στον αναγνώστη. Αντίθετα, προσπαθεί να δώσει στον αναγνώστη ένα πλήρες πλαίσιο, ώστε να βρεθεί ο ίδιος σε θέση να διαμορφώσει τη δική του ερμηνεία και, συνακόλουθα, να καταλήξει στα δικά του συμπεράσματα.

Την ίδια συγκρατημένη, στοχαστική στάση παρατηρούσα και στις μετέπειτα καθημερινές μας συζητήσεις. Προσεκτικός και χαμηλόφωνος. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Κώστας δεν έχει ένα σταθερό αξιοκρατικό υπόβαθρο. Ενώ επιφυλάσσεται του δικαιώματος να διαμορφώσει τη δική του ανεξάρτητη γνώμη, δεν σκοπεύει να την επιβάλει στους συνομιλητές του.

Η έρευνα «ΘΑΛΗΣ» πλησίασε σιγά-σιγά στο τέλος της, και παρόλο που είχαμε ξεκινήσει από πολύ διαφορετικές αφετηρίες, οι ερευνητικές μας δραστηριότητες άρχισαν να συγκλίνουν. Μάλιστα, τα βιβλία μας που βασίζονταν σε συνεντεύξεις με πολιτικούς πρόσφυγες εμφανίστηκαν σχεδόν ταυτόχρονα.¹ Τη στιγμή που, κατά τον Νοέμβριο του 2016, έγραφα στο Αρχιεπιστάξιο σχετικά με το δίλλημα που προέκυψε εν μέσω της Ουγγρικής επανάστασης του 1956 για το εάν θα πρέπει οι πρόσφυγες να παραμείνουν στην Ουγγαρία ή όχι,² ο Κώστας γράφει τον Δεκέμβριο του 2022 επίσης στο Αρχιεπιστάξιο σχετικά με τη μετακίνηση 800 προσφύγων από την Ουγγαρία στην Τσεχοσλοβακία έπειτα από τα γεγονότα του 1956.³ Ήταν φυσικό ότι του αφιέρωσα τα δύο επόμενα βιβλία μου, *Δύο πατρίδες, μια ταυτότητα* (Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 2017) και *Απρόβλεπτες διαδρομές. Εικόνες για τη ζωή των Ελλήνων Ουγγαρίων (Időfonal. Képek a magyarországi görögök életéből. Δίγλωσση έκδοση. Χ. Βλάχος - Ι. Ράπτης - Ν. Φωκάς (επιμ.), ASKI, Αθήνα - Εκδόσεις Új Mandátum, Βουδαπέστη, 2017).*

Επιπλέον, παράλληλα, ο Κώστας έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διοργάνωση της διαδικτυακής ημερίδας το 2021 στα πλαίσια του Ελληνικού Ινστιτούτου της

-
- 1 Králová, K. – Tsivos, K. (eds.) 2012. *Vyschly nám slzy... řečti uprchlíci v Československu*. Praha. (Στέγνωσαν τα δάκρυά μας. Έλληνες πρόσφυγες στην Τσεχοσλοβακία. Αθήνα 2015). Fokas, N. (ed.) 2013. *Identitások határán: Közösségi élet és beilleszkedési stratégiák a magyarországi görögök körében 1949–2012. Μεταξύ δύο ταυτοτήτων: Κοινοτική ζωή και στρατηγικές Ενσωμάτωσης των Ελλήνων της Ουγγαρίας 1949–2012*. Budapest.
 - 2 Φωκάς, Ν. 2016. Τι να κάνουμε σαν Έλληνες: οι έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στη διάρκεια της ουγγρικής επανάστασης του 1956 με βάση τις εκθέσεις της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ για την Κομματική Οργάνωση Ουγγαρίας. *Αρχιεπιστάξιο* 18, 38–50.
 - 3 Τσίβος, Κ. 2022. Υπερορία και κινητικότητα. Η μετακίνηση 800 προσφύγων από την Ουγγαρία στην Τσεχοσλοβακία μετά τα γεγονότα του 1956. *Αρχιεπιστάξιο* 22, 65–77.

Ουγγαρίας με τίτλο «Τραύμα και κατευνασμός. Το μεγάλο ταξίδι των Ελληνόπουλων στις κοινωνίες της Ανατολικής Ευρώπης». Στο πλαίσιο του εν λόγω συμποσίου, αναδείχθηκαν, μεταξύ άλλων, πτυχές της άφιξης, της εγκατάστασης και της διαδικασίας ένταξης των Ελληνόπουλων στις κοινωνίες της Ανατολικής Ευρώπης από τον Ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο έως τις ημέρες μας.

Από εκεί και πέρα, η συνεργασία μας διευρύνθηκε. Μαζί με τον Κώστα, συμμετείχαμε σε ένα workshop με τίτλο «Οι Έλληνες στην Κεντρική Ευρώπη μεταξύ του 15^{ου} και του 20^{ου} αιώνα» που οργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο του Καρόλου της Πράγας στη Ζιλίνα της Σλοβακίας τον Σεπτέμβριο του 2022.

Το έτος 2023 σημαδεύεται από την 75^η επέτειο της άφιξης των Ελληνόπουλων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Ανταποκρινόμενος στην πρόσκληση της Τσεχικής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών τον Μάρτη του 2023 παρουσίασα με τη σειρά μου ορισμένες σχετικές διαλέξεις στο Μπρνο και στην Πράγα. Τον Απρίλη του 2023, σε συνέχεια της ημερίδας του 2021 και υπό την αιγίδα του Ελληνικού Ινστιτούτου φιλοξενήσαμε στην Ουγγαρία τους μελετητές των πολιτικών προσφύγων γενικώς και των προσφυγόπουλων ειδικότερα. Επισκεφτήκαμε το χωριό Μπελογιάννης και τον πρώην παιδικό σταθμό Fehérvárcsurgó, όπου πραγματοποιήθηκε το ιστορικό συνέδριο με θέμα «Τραύμα και κατευνασμός».

Στη συνέχεια, φέτος τον Σεπτέμβρη έτυχε να συμμετάσχω στην ίδια συνεδρία με τον Κώστα στο 7^ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών στη Βιέννη. Εκεί αποδείχτηκε για πολλοστή φορά ότι ο Κώστας είναι αναμφίβολα ένας από τους σημαντικότερους μελετητές των πολιτικών προσφύγων του Εμφυλίου. Επίσης, από τις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν στο συνέδριο της Βιέννης έγινε σαφές ότι η έρευνα των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων έχει ήδη ξεπεράσει τα πλαίσια της εκάστοτε χώρας. Οι συνθήκες έχουν ωριμάσει, ώστε η μελέτη της ελληνικής πολιτικής προσφυγιάς στην Ανατολική Ευρώπη να περάσει σε διεθνές συγκριτικό πλαίσιο. Είμαι βαθιά πεπεισμένος ότι μια τέτοια προσέγγιση έχει ακόμα να προσφέρει πολλές ανακαλύψεις και είμαι βέβαιος ότι ο Κώστας μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην υλοποίηση αυτών των σχεδίων. Εγώ ο ίδιος είμαι πρόθυμος να συμβάλλω στον σχεδιασμό και την εκκίνηση μιας τέτοιας έρευνας, πόσο μάλλον θα μου έδινε το καταλληλότερο πρόσχημα και πεδίο μακρόχρονης διατήρησης της φιλίας μου με τον Κώστα.

Με αφορμή λοιπόν τα εξηκοστά γενέθλια του Κωνσταντίνου Τσίβου, αλλά και με αφορμή τη συμπλήρωση εβδομήντα πέντε ετών από την άφιξη των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων στις Λαϊκές Δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης, αφιερώνω την έρευνά μου με τίτλο «Greeks in Hungary: From the Orthodox Greek Merchants to the Refugees of the Greek Civil War» στον Κωνσταντίνο Τσίβο. Εύχομαι η επέτειος να σηματοδοτήσει την εκκίνηση μιας ευρύτερης και στενότερης συνεργασίας.